

УДК 378.1.001.76

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-1-21-34

С.М. НАДТОЧІЙ,

*учитель української мови та літератури вищої категорії
Глухівської загальноосвітньої школи I–III ступенів, магістрант кафедри
інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ЗЗСО ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

Акцентовано увагу на необхідності упровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес школи. Встановлено причину недостатнього рівня психологічної готовності вчителів до використання інновацій в інформаційно-освітньому середовищі ЗЗСО. Здійснено аналіз понять «інформаційно-освітнє середовище», «інноваційна діяльність», «готовність до інноваційної діяльності». Подано порівняльну характеристику традиційної та інноваційної освітніх моделей. На підставі аналізу наукової літератури запропоновано власне тлумачення феномена готовності вчителя до інноваційної діяльності. Визначено основні напрями інноваційної діяльності вчителя: інновації в освіті, вихованні, управлінні, перепідготовці кадрів. Означено необхідність наявності певних здібностей, що сприятимуть формуванню готовності педагогів закладу загальної середньої освіти до інноваційної діяльності в межах компетентнісного підходу. Констатовано, що управління інноваційною діяльністю в закладах загальної середньої освіти є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів управління різного рівня. Розкрито функції інформаційно-освітнього середовища з метою реалізації вимог освітніх стандартів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, заклад загальної середньої освіти, готовність до управління інноваційними процесами в школі.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність дослідження обумовлена активними інформаційно-технологічними процесами в соціально-економічному і політичному житті сучасного суспільства, які поставили систему освіти перед необхідністю подолання протиріччя між традиційним темпом, навчанням і постійно зростаючим потоком нових знань. Розвиток комп'ютерної техніки та телекомунікаційних технологій дає можливість створювати сприятливі умови для формування єдиного світового освітнього простору.

Інновації є універсальним кумулятивним потенціалом, що дозволяє подолати шаблонність та одноманітність, притаманні традиційній системі освіти, сприяючи створенню і розвитку єдиного інформаційно-освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Унаслідок інноваційних процесів, що замінюють стару освітню парадигму, заклади загальної середньої освіти за останні роки позбулися багатьох недоліків традиційної освіти, про що наголошується в дослідженнях П. Владиславлева, В. Горохова, Є. Калинкіна, Л. Карамушки, Н. Коломінського, Л. Коханової, Ю. Корнаржевського, І. Корнілової, В. Онушкіна, Ф. Філіппова та ін.

Упровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес школи досліджували Л. Березівська, П. Шепет, Р. Чуйко та ін.

Проблему готовності педагогів до інноваційної діяльності вивчають О. Біляковська, Т. Демиденко, І. Дичківська, Н. Клокар, О. Коберник, К. Макагон, Т. Перекрыстова, В. Сластьонін та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стратегічним завданням розвитку шкільної освіти в сучасних умовах є оновлення змісту, форм та методів, досягнення нової якості його результатів. Основними факторами, що впливають на розвиток освіти сьогодні, є звернення до особистості учня, врахування індивідуальної траєкторії розвитку його компетентностей. Разом з тим це ще й нові вимоги до освіти, що визначаються потребами суспільства в умовах інформатизації та глобалізації. Саме ці фактори до створення навчального середовища зумовлюють зміну уявлень про сутність готовності вчителя до виконання професійних функцій та ролей.

Формулювання мети статті. Перехід від традиційної системи до реалізації інновацій вимагає нових шляхів вирішення освітніх проблем. Це передбачає нівелювання звичних стереотипів, пов'язаних зі зміною підходу до освіти, її мети, змісту, методів. Однак аналіз наукових досліджень довів, що в педагогічній практиці проблема формування готовності до використання інновацій в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти є недостатньо вивченою, що призводить до відсутності системи цілеспрямованого розвитку цього виду готовності, оскільки малодослідженими залишаються фактори, що сприяють ефективному формуванню готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі, що зумовлює необхідність аналізу теоретичних положень з означеної проблеми, визначення основних напрямів інноваційної діяльності вчителя, розкриття функцій інформаційно-освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність орієнтації педагогічної діяльності на нові досягнення науки, залучення вчителів до інноваційної діяльності визначається основними напрямками модернізації освітнього процесу.

У сучасних умовах діяльність фахівця все більше набуває інноваційного змісту. Суттєво скорочується значущість та звучить коло репродуктивної діяльності, зростає інноваційна активність особистості в усіх сферах діяльності. Однак варто констатувати, що ці тенденції та процеси можуть ефективно розвиватися лише в умовах становлення інноваційної системи освіти – системи, орієнтованої на нові освітні результати. Для цього вчителям необхідно оволодіти цифровими навичками, але не лише з метою знання та використання ІКТ, але й для отримання доступу до інформації. Тому просте управління цифровими інструментами та ресурсами має змінитися їх повною інтеграцією як у професійній, так і в особистісній сферах [14, с. 190].

Відповідно до проблеми нашого дослідження виходимо з теоретичної позиції О. Дубасенюк, яка зазначає, що освіта за своїм змістом, формами і методами є змінною, оскільки вона має реагувати на нові цивілізаційні виклики, суспільні реалії, враховуючи тенденції, перспективи розвитку людства, національного буття народу. Однак оновлення навчально-виховної практики нерідко відстає від темпів цивілізаційного розвитку, соціальних вимог до неї [5, с. 16].

На сьогодні важливим елементом освітньої парадигми є відмова від традиційної моделі навчання, оскільки зі зміною соціального замовлення змінюється вектор розвитку, цільовий акцент, роль суб'єктів навчального середовища, форми, методи та засоби подачі матеріалу (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційної та інноваційної освітніх моделей

Основні характеристики	Традиційна модель	Інноваційна модель
Цільовий акцент	Результат навчання (засвоєння встановленого програмою обсягу інформації)	Процес навчання (навчити вчитися)
Роль S1 навчання (учня)	Переважно пасивна	Переважно активна
Роль S2 навчання (вчителя)	Провідна (джерело знань)	Консультативна (коуч, фасилітатор)
Форми подачі знань	У «готовому вигляді», за зразком, де переважають вербальні методи і текстові форми	Різноманітні й переважно активні форми (ігрові, проблемні, ініціювання самостійної роботи, пошуку тощо)
Використання знань	Переважно в типових завданнях для підготовки до контрольних процедур	Акцент на прикладне використання знань, у реальних умовах
Форма навчальної діяльності, що переважає	Фронтальна (лекційний виклад теми) й індивідуальна (підготовка до самостійної роботи і контрольних)	Широке використання колективних та групових форм навчальної роботи

Як і будь-яка система, освітня діяльність має свої функціональні структурні елементи: потреби та мотиви, зовнішні й внутрішні цілі, програми діяльності, інформаційна основа та освітнє середовище діяльності, прийняття рішень як результат самовизначення учня, продукти діяльності, діяльнісно важливі особистісні якості [13].

Прикметним є те, що освітня система, що склалася на сьогодні в закладах загальної середньої освіти в єдності всіх її ланок, вже не відповідає об'єктивним вимогам, що диктуються історичними ритмами; її оберненість у минуле, орієнтація на застарілий досвід спричинила розрив між швидкоплинним життям та освітньою системою. Констатованим є факт, що будь-яка діяльність ставить до особистості певні вимоги, зумовлені її специфікою, а особистість, як суб'єкт діяльності, для її здійснення має співвідносити свої індивідуальні психологічні особливості з вимогами обраної сфери діяльності. На жаль, рівень готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі є недостатнім. Причину цього вбачаємо в тому, що на сьогодні освітній процес закладу загальної середньої освіти не забезпечує необхідної підготовки педагогів до цієї діяльності. У той же час є об'єктивні можливості для покращання процесу формування готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі. У зв'язку з цим необхідним постає створення інформаційно-освітнього середовища як умови формування психологічної готовності вчителів до використання інновацій з урахуванням необхідних для цієї діяльності знань та вмінь і, відповідно, управління інноваційними процесами в школі.

Особливість діяльності керівника ЗЗСО на сучасному етапі визначається модифікацією і появою нових (стратегічної, представницької, соціально-психологічної, інноваційної тощо) функцій управління. Проблеми сучасного закладу загальної середньої освіти також нерідко потребують нових підходів і нестандартних рішень [9, с. 549].

Загальновідомо, що одним з головних завдань сучасного суспільства є розробка нових технологій, оскільки професійна діяльність має ґрунтуватися на активній, творчій позиції учителя, який здатен до розробки й реалізації нових технологій, що, у свою чергу, приводить до того, що діяльність педагога має орієнтуватися на сучасні освітні інновації: технологічні, економічні, організаційні та педагогічні (рис. 1).

Включеність педагога в інноваційну діяльність є однією з важливих складових його професійної компетентності, тобто від готовності педагога і його вміння вирішувати проблеми залежить, наскільки повно й адекватно учень зможе реалізувати свої здібності в когнітивному та особистісному розвитку.

Інформаційно-освітнє середовище, за А. Кузнецовим, – це сукупність суб'єктів і об'єктів освітнього процесу, що забезпечують ефективну реалізацію сучасних освітніх технологій, орієнтованих на підвищення якості освітніх результатів, що служать засобом побудови особистісно орієнтованої педагогічної системи [6].

Слушними для нас є міркування дослідниці І. Дичківської, яка зазначає, що важливою складовою готовності до інноваційної діяльності є інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості фахівця, за якою виявляється готовність удосконалювати професійну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність [4 с. 248].

Підтримуємо теоретичну позицію Т. Перецькостової, яка інноваційну діяльність розглядає як цілеспрямовану педагогічну дію, базовану на усвідомленні (рефлексії) свого власного практичного педагогічного досвіду за допомогою порівняння, вивчення, зміни й розвитку навчально-виховного процесу з метою досягнення найбільш високих результатів, отримання нових знань, якісно іншої педагогічної практики [10].

Феномен готовності до інноваційної діяльності достатньо ґрунтовно відображений у психолого-педагогічних дослідженнях.

Т. Вайзер визначає готовність учителя до інноваційної діяльності як компонент цілісної інноваційної системи школи та розглядає як багатоаспектний феномен професійної діяльності, що забезпечує цілеспрямоване нововведення в освітній процес.

Інноваційна діяльність, спрямована на вдосконалення дидактичного процесу, передбачає зміни в цілях, умовах, змісті, методах і формах навчання, що сприяє підвищенню якості навчального процесу шляхом реалізації потенціалу, що розвивається [2].

О. Бартків вважає, що «готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії» [1, с. 53].

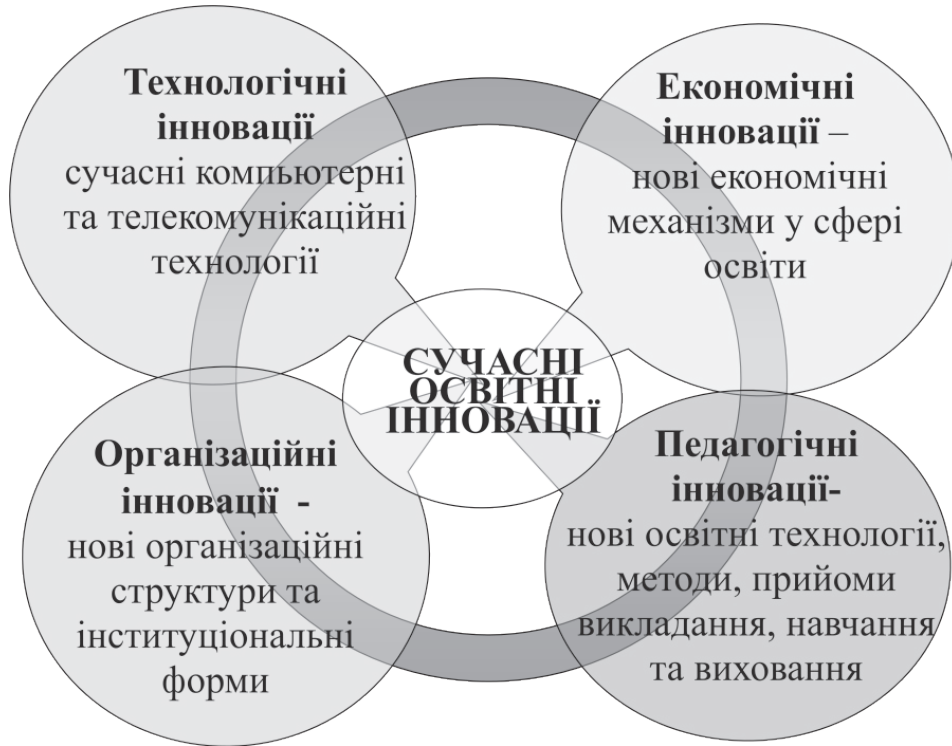

Рис. 1. Сучасні освітні інновації

Суголосні з думкою ученої К. Макагон, яка під готовністю до інноваційної діяльності розуміє інтегральну якість особистості, що характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного й оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до інноваційної діяльності та в підготовленості до її здійснення на професійному рівні [8].

Як зазначає В. Уруський, існує операційна готовність педагога до інноваційної діяльності, яка проявляється через уміння визначати найбільш ефективні прийоми й способи впровадження інновацій, майстерне володіння впроваджуваними технологіями, методами тощо [12].

Варто зауважити, що системоутворювальним фактором готовності педагогів до інноваційної діяльності є потреба в перетворенні, удосконаленні педагогічної діяльності через безпосереднє ставлення до своєї професії та учнів.

Готовність педагога до інноваційної діяльності розглядаємо як складне особистісно-професійне утворення педагога, що визначає його спрямованість на розвиток власної професійної діяльності, активність та самостійність засвоєння, творчу реалізацію, створення нових способів, прийомів педагогічної роботи, що мають інноваційну спрямованість.

Розглядаючи інноваційну діяльність учителя визначаємо її основні напрями: інновації в освіті, вихованні, управлінні, перепідготовці кадрів (табл. 2).

Таблиця 2

Напрями інноваційної діяльності (М. Богуславський, К. Сумнительний [11])

Інновації в освіті	Нові методики викладання, нові способи організації занять; нововведення в організації змісту освіти; методи оцінювання освітнього результату
Інновації у вихованні	Системи або довгострокові ініціативи, базовані на використанні нових виховних засобів, що сприяють соціалізації студентів і дозволяють нівелювати асоціальні явища
Інновації в управлінні	Нововведення, спрямовані на залучення представників суспільства до управління освітніми установами, а також оригінальні схеми організації управлінської і господарської діяльності
Інновації у перепідготовці кадрів	Нові методи викладання, нові програми перепідготовки кадрів

Відповідно до нових освітніх стандартів важливим постає завдання сформувані в педагога спектр компетенцій у сфері проектування та забезпечення функціонування інформаційно-освітнього середовища закладу загальної середньої освіти, а також формування низки професійних компетенцій у сфері проектування інформаційно-освітнього середовища школи.

Розглядаючи готовність педагогів закладу загальної середньої освіти до інноваційної діяльності в межах компетентнісного підходу, визначаємо необхідність наявності таких здібностей:

- здатність до формування освітнього середовища та використання його можливостей для реалізації завдань інноваційної освітньої політики;
- готовність до застосування сучасних методик і технологій організації та реалізації освітнього процесу з використанням освітніх ресурсів;
- здатність до використання сучасних технологій діагностики та оцінки якості освітнього процесу на основі застосування засобів ІКТ;
- уміння досліджувати, проектувати, організовувати та оцінювати реалізацію управлінського процесу з використанням інформаційно-комунікативних технологій;
- готовність до здійснення педагогічного проектування інформаційного освітнього середовища, освітніх програм та індивідуальних освітніх траєкторій;
- здатність до проектування форм та методів контролю якості освіти на основі застосування засобів ІКТ, а також різних видів контрольно-вимірювальних матеріалів на основі інформаційних технологій з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Варто констатувати, що ефективність і якість управління інноваційною діяльністю в освітній організації буде залежати від правильного визначення орієнтирів, змісту та організаційної структури управління, від наявності ефективних і оптимально поєднаних методів, процедур, форм та організаційних механізмів управління.

Управління інноваційною діяльністю в закладах загальної середньої освіти розглядаємо як цілеспрямовану діяльність суб'єктів управління різного рівня, що забезпечує ефективний розвиток усієї освітньої системи через спільну діяльність щодо створення, засвоєння, використання та поширення новацій, що включає взаємодію суб'єктів освітнього середовища (учнів, педагогів, батьків, соціуму); умови матеріально-технічного, інформаційного, програмно-методичного, кадрового та соціально-психологічного забезпечення.

У процесі управління інноваційною діяльністю керівники стикаються з різними видами нововведень та групами інновацій, що може бути внесено в різні види діяльності та функції керівника освітньої організації [3]:

- концепцію управління (створення педагогічного колективу з високим рівнем кваліфікації педагогів; створення умов, що забезпечують внутрішню готовність колективу до сприйняття цілей освітньої організації; створення стимулюючої системи (моральних та матеріальних заходів, що сприяють реалізації інтересів колективу та вирішенню можливих протиріч);

- організаційну структуру управління (відхід від традиційної структури освітньої організації, зміна змісту навчально-виховного процесу);
- функції управління (планування та організація; прогнозування тенденцій змін; розробка стратегії і тактики розвитку школи; створення банку даних про інноваційні процеси);
- механізм управління (зміни в структурі управління, методах та засобах).

Ю. Коротенков [7] переконаний, що для реалізації вимог стандартів інформаційно-освітнє середовище має виконувати певні функції:

- *навчальна* (досягнення предметних, міжпредметних результатів через опору на освітнє середовище, його предметні аспекти, засвоєння знань через практичну взаємодію з технологіями середовища);
- *соціокультурна* (формування учнівської субкультури, сприйняття ними морально-етичних цінностей, норм суспільної моралі в освітньому середовищі в процесі взаємодії);
- *соціально-правова* (соціалізація учнів, формування правосвідомості, розвиток їх інформаційно-правової культури через самостійне занурення в освітнє середовище);
- *розвиваюча* (інтелектуальний та духовний розвиток учнів на основі освітньої взаємодії, формування здатності до саморозвитку на основі систематизації особистих ставлень з освітнім середовищем, формування особистого освітнього середовища);
- *просвітницька* (формування знань і уявлень щодо життєдіяльності суспільства, принципи, перспективи та тенденції його розвитку на основі пізнавальних ресурсів освітнього середовища);
- *світоглядна* (формування світогляду в комплексній єдності світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння та світоосмислення, у тому числі формування сучасного інформаційного світогляду на основі розвитку знань про світ і суспільство, практичного досвіду щодо взаємодії з освітнім середовищем);
- *управлінська* (прямої вплив на організацію та управління навчальним процесом на основі вимог та умов освітнього середовища).

Застосування інновацій в освітній сфері дає змогу педагогам змінювати зміст, методи та організаційні форми навчання з метою посилення інтелектуальних можливостей учнів в інформаційному просторі, а також здійснювати гуманізацію, індивідуалізацію, інтенсифікацію процесу навчання й підвищення якості навчання.

Інформаційно-освітнє середовище являє собою системну інтеграцію інформаційних об'єктів та інновацій з метою створення інформаційно-педагогічних ресурсів для впровадження в освітній процес, що дозволяє використовувати різні форми і стратегії засвоєння знань і розвивати самостійну пізнавальну навчальну діяльність.

Психологічна готовність учителів до застосування інновацій, що являє собою комплексний стан особистості, базований на її психологічних, моральних та професійних якостях, забезпечує повноцінну спроможність реалізувати проєктно-технологічний підхід у навчанні шляхом використання нових інформаційних технологій.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Використання інновацій у системі освіти сприяє удосконаленню всіх рівнів навчально-виховного процесу, забезпечуючи підвищення ефективності та якості процесу навчання за рахунок реалізації засобів нових інформаційних технологій; забезпечення спонукальних мотивів (стимулів), що зумовлюють активізацію пізнавальної діяльності; поглиблення міжпредметних зв'язків за рахунок використання сучасних засобів обробки інформації при вирішенні завдань з різних предметних галузей.

Список використаної літератури

1. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 52–58.
2. Вайзер Т.А. Профессиональная подготовка будущих учителей в вузе как педагогическая проблема. *Современные проблемы науки и образования*. 2007. № 5. С. 47–51.
3. Глухова С.Г. Инновационный процесс в образовательном учреждении: аспект управления. URL <http://wiki.iteach.ru/index.php/>
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., випр. К.: Академвидав, 2015. С. 253–270.

5. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*: зб. наук.-метод. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.
6. Зенкина С.В., Кузнецов А.А. Новая информационно-коммуникационная образовательная среда. *Основы общей теории и методики обучения информатике*: учеб. пособие. Москва: Бином. Лаборатория Знаний, 2010. 207 с.
7. Коротенков Ю.Г. Информационная образовательная среда основной школы: учеб. пособие. М.: Академия АйТи, 2010. 152 с. URL: http://window.edu.ru/resource/849/74849/files/Uchebnoe_posobie_IOS.pdf
8. Макогон К. Діагностика готовності педагогів до пошукової діяльності (пед. інновації). *Рідна школа*. 2002. № 1. С. 27–29.
9. Манохіна І.В. Сутність управління загальноосвітніми навчальними закладами у психолого-педагогічній літературі. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*. Дод. 1 до Вип. 31, т. 8 (50): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2013. 598 с.
10. Перекрестова Т.С. Формирование у учителя готовности к инновационной педагогической деятельности. *Наука, образование, общество* URL: <http://journal.sakhgu.ru/work.php?id=38>
11. Сумнительний К.Є., Богуславський М.В. Інновації в освіті. Вектор розвитку и основная реальная практика. URL: http://www.mos-cons.ru/file.php/1/innov_v_obrazov/innov_v_obrazov.htm
12. Уруський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: метод. посіб. Тернопіль: ТОКІППО, 2005. 96 с.
13. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека. М.: Логос, 1996.
14. Ponce Gea, Ana I., Rico Gómez, María L., Sola Reche, José M., García Vidal, Marcos. Teacher training about Information and Communication Technologies: a diachronic perspective. *Revista Espacios digital*. 2021. Vol. 42. № 1. P. 190. URL: <http://www.revistaespacios.com/a21v42n01/a21v42n01p16.pdf>